

VRAGEN BIJ EEN FENOMEEN : GLOBALISERING

Alain de Benoist

Vandaag praat iedereen over globalisering. Aan het verschijnsel wordt een grotere betekenis gehecht naarmate men het algemeen voor onafwendbaar houdt. Blijkbaar zet het zich door als een beweging voor wereldverandering waarop niemand nog vat heeft. Een geweldige golf als het ware, meerdere generaties lang onomkeerbaar. In Frankrijk en in de Franssprekende landen noemt men het 'mondialisering'. Het is niet oninteressant te weten dat het begrip 'globalisering' door de Amerikaanse strategen van de massamarketing in omloop werd gebracht. In het begin der tachtiger jaren spraken zij voor het eerst van 'globaal product' of van 'globale communicatie', waarbij als grondregel gold dat identieke goederen via één en dezelfde reclame op de snelst mogelijk weg het grootst mogelijk aantal potentiële klanten moest bereiken en dat niet door zich aan de culturen aan te passen, maar wel door een 'globale cultuur' aan te bieden.

Wat moet men onder het begrip 'globalisering' verstaan? Ondanks talrijke publicaties rond dit thema (1) blijft het een wazig begrip. Voor de ene is het fenomeen 'globalisering' vooral de overwinning op de natiestaat. Voor anderen is het een nieuwe vorm van tegenstelling tussen kapitaal en arbeid, veroorzaakt door de enorme stijging van financiële en materiële middelen; of nog, de uitdrukking van een nieuwe tegenstelling tussen geschoolde en ongeschoolde arbeid. Weer anderen zien in dit begrip het plotse opdringen van nieuwe spelers uit het zuiden in de wereldhandel, tezamen met de globaliseringstrategie van de multinationals. Nog anderen benadrukken de sterke toename van het handelsvolume als gevolg van de instap van dienstverlening in de wereldhandel maar ook de revolutionaire ommekeer en de veranderingen op informatiegebied. - Hoe zit het daar nu mee? Naar mijn mening moet men een onderscheid maken tussen de culturele globalisering enerzijds en de economische en financiële globalisering anderzijds. Het zijn twee verschijningsvormen die elkaar weliswaar in belangrijke mate dekken maar zeker niet volledig in elkaar overgaan.

Eén der meest in het oog springende kenmerken van de economische globalisering is de explosie van de wereldhandel en de geldstromen. De bovenstatelijke handel groeit op dit ogenblik sneller dan de nationale productie in de verschillende staten (BBP = Bruto Binnenlands Product). In 1990 bedroeg de internationale handel reeds 15 % van de BBP's van alle staten samen. Van 1985 tot 1990, in slechts vijf jaar dus, is de export wereldwijd met 13,9 % gestegen. Het handelsvolume heeft zich tussen 1960 in 1989 verdubbeld, het kapitaalverkeer verviervoudigd. Tegelijkertijd heeft zich ook de vorm van de financiële stromen veranderd. De bestendige ontwikkeling van directe investeringen in het buitenland werd door een explosie van korte-termijn kapitaalbewegingen versterkt. Ook deze directe investeringen groeien sneller als de wereldrijkdom: Het jaarlijkse groeicijfer is van 15% tussen 1970 en 1985, gestegen naar 28% tussen 1985 en 1990. In deze periode heeft zich het volume verviervoudigd en wel van 43 miljard dollar in 1985 tot 167 miljard dollar in

1990. We zijn dus getuige van de geboorte van een globale economie, met een Bruto Nationaal Product (BNP), dat steeds meer direct afhankelijk is van buitenlandse handel en bovenationale kapitaalbewegingen.

Een ander hoofdkenmerk is natuurlijk de groeiende betekenis van computer en elektronica. De nieuwe informatie- en communicatietechnologie verminderen namelijk de kosten van transacties op afstand, en maken het mogelijk overal in de wereld in geen tijd de prijsbepalende informatie te verkrijgen. Vroeger bereikte ze de financiële centra eerst na weken. Deze technologie maakt een nooit eerder geziene mobiliteit van de geldstromen mogelijk. In de met elkaar verbonden beurzen gaat de zon nooit meer onder. Het geld begeeft zich met de snelheid van het licht van het ene eind van de planeet naar het andere op zoek naar de beste beleggingsmogelijkheid. Hier moet worden opgemerkt dat deze globalisering uitsluitend de geldhandel betreft: de kapitaalmarkt is de enige waar onmiddellijke arbitrage (gebruik van de koersverschillen tussen de beurzen) zin heeft.

Door deze onmiddellijke mobiliteit, mogelijk gemaakt door de samenvoeging van informatie, beleefden de transacties op de deviezenmarkt een onwaarschijnlijke groei. Ze bereiken intussen 1000 miljard dollar per dag! Deze bedragen komen voort uit banktegoeden maar ook uit financiële handelingen van de multinationals, uit de massa van het fluctuerende geld, uit het kapitaal van financiële ondernemingen die speciaal voor dit soort zaken opgericht werden. Het systeem berust op koersschommelingen, die van de ene op de ander andere dag, van het ene op het andere uur, belangrijke meerinkomsten kunnen voortbrengen - in elk geval veel hoger dan de winsten die uit de normale economische activiteit worden gerealiseerd. Door te anticiperen op de wisselkoersen maakt de automatisering de onmiddellijk virtuele transfers van belangrijke geldsommen mogelijk, die zich aan de controle van de centrale banken onttrekken. Dit fenomeen wordt terecht als 'casino-economie' aangeduid. Het resultaat is een toenemende instabiliteit van de muntwaarden en een tendens van stijgende rentevoeten gericht op de hogere rendabiliteit die door de wereldwijde opwaardering van het kapitaal verzekerd wordt.

Geschiedenis van de globalisering

Enkele auteurs leggen het begin van de globalisering bij het begin van de zeventiger jaren, die onder andere door een dubbele olieschok en door de crisis van het wereldmuntstelsel gekenmerkt werden. In die periode vond namelijk in de geïndustrialiseerde landen een teruggang van productiviteit en groeiquote plaats, een algemene verzadiging van de vraag naar klassieke verbruiksgoederen die het belangrijkste aandeel van de productie uitmaken en een enorme stijging van de buitenlandse schulden. Terwijl tegelijkertijd het opgeven van de vaste wisselkoersen en de explosie van de tekorten op de Amerikaanse betalingsbalansen, een wildgroei van zuiver speculatieve financiële producten veroorzaakten.

Dit proces zette zich in de jaren tachtig verder door de explosie van de staatsschulden die de ontwikkeling van een enorme financiële markt veroorzaakten maar vooral door de golf van de deregulering die vanuit het Amerika van REAGAN weldra alle hoogontwikkelde landen bereikte. Door de immer sterker wordende dynamiek van financiële integratie, begonnen de staten zich terug te trekken. Zij kozen voor een systematische afbouw van grenzen, interventies en reglementeringen. Deze afbouw liberaliseerde de financiële

markt volledig, maakte arbitrages op internationaal niveau mogelijk en opende de markt van overheidsopdrachten en grootbedrijven voor de buitenlandse beursmakelaars. Parallel daarmee zorgde de plotse verdwijning van het sovjetsysteem en de onverhoedse overgang van de ex-communistische staten naar het wilde kapitalisme, voor de inval van 2,5 miljard mensen op de wereldmarkt. Dit verbreidde het bedrieglijke beeld van een eenheidsplaneet waar slecht één blok zou bestaan.

Al deze gebeurtenissen moeten echter in een veel langere tijdspanne ingepast worden. De globalisering is helemaal geen afwijking van het kapitalistische systeem en kan al evenmin als een radicale nieuwigheid, laat staan als het resultaat van een samenzwering, omschreven worden. De globalisering schikt zich veel meer in de ontwikkeling van een eeuwenlange dynamiek die tot het wezen van het kapitalisme behoort. Reeds in de vorige eeuw merkte Karl MARX (2) op dat de tendens om een wereldmarkt te scheppen, eigen is aan het wezen van het kapitaal.

Philippe ENGELHARD vergist zich dus niet wanneer hij schrijft dat “de globalisering waarschijnlijk slechts het laatste vuurwerk is van de explosie van de Westerse moderniteit” (3) De globalisering legt namelijk het eindresultaat vast van een hele rij van ontwikkelingen die het ritme van de op handel gerichte economie in de loop van haar geschiedenis bepaalden. In deze handelseconomie werd door de opening van het handelsverkeer van begin af ingebouwd dat, in een klimaat van individualisme en universalisme, materieel welslagen enkel op de metafysica van subjectiviteit en opwaardering berust. Het begon eigenlijk met de opbloei van de mercantiele zeevaart ten tijde van de Italiaanse stadstaten in de 16de eeuw. Het zette zich voort met ‘de grote ontdekkingen’ en de industriële revolutie, later ook met de kolonisering. Tussen 1860 en 1873 was het Engeland reeds gelukt, de kern van een wereldwijd handelssysteem te vormen. In juli 1885 verklaarde Jules FERRY voor de Franse Kamer van Volksvertegenwoordigers dat “de verovering van een kolonie de realisatie van een markt” betekende. Naarmate de kolonisering het verval van culturen en traditionele gemeenschappen van Afrika en Azië met zich meebracht, bevorderde ze de verspreiding van Westerse producten en het oprichten van nieuwe handelsnederzettingen. Deze praktijk werd slechts opgegeven toen ze niet meer winstgevend was, m.a.w. vanaf het moment dat de koloniën meer kosten dan ze opbrachten.

Ook de oprichting van de wereldmarkt valt historisch niet los te koppelen van de verregaande internationalisering van de handelsbetrekkingen. Reeds in de klassieke economische theorie, zoals ze in de 18de eeuw werd voorgesteld, moest het vrije verkeer van goederen en diensten leiden naar gelijkschakeling van productiesystemen en levensstandaard. Het kapitalisme heeft dus al van bij de aanvang een nomadische natuur. Wat dat betreft, zegt Jacques ADA “geeft de globalisering het kapitalisme zijn oorspronkelijke, meer transnationale dan internationale karakter terug. Zij bestaat erin zich boven grenzen zowel als boven staten, boven tradities zowel als boven naties te plaatsen om elk voorwerp, elke zaak, beter te kunnen onderwerpen aan de enige wet van de materiële waarde” (4)

Nieuwe vormen

Dat de globalisering in menig opzicht slechts een plotselinge versnelling is in een eeuwenoud proces valt niet te ontkennen. Maar het is even zeker dat de

globalisering ook verschillende nieuwe kenmerken vertoont die we hier kort willen belichten.

Buiten de reeds vermelde informatierevolutie en het feit dat in het internationaal handelsverkeer industriële producten intussen belangrijker zijn geworden dan grondstoffen, moeten we in de eerste plaats de buitensporige autonomie van de financiële sfeer ten opzichte van de eigenlijke economische productie vaststellen. De grote deregulering van de beurzen in de jaren tachtig luidde immers de start in van een kapitalisme dat niet meer hoofdzakelijk industrieel maar wel speculatief bezig is. Men schat dat de geldmassa, die vandaag wereldwijd in omloop is, 15x groter is als de waarde van de productie! Deze geldblaas bevat vermogens die uit de private maar ook uit de staats- of sociale economie stammen, namelijk het beheer van de staatsschulden of van de pensioenfondsen. Dit vereist onvermijdelijk een speculatieve en illegale logica: drugs en corruptie worden zo tot componenten van de nieuwe economische orde.

Een nieuwe ontwikkeling is de algemene mercantilisering, d.w.z. het omvormen van elk object, elke zaak tot koopwaar. De commercie bestrijkt heden ten dage gebieden die haar voordien ontglipten. Cultuur, dienstverlening, bodemschatten, alle producten van het geestelijke bezit zijn in het regime van de vrijhandel beland. Het spel van de markt is gericht op het omzetten van elke zaak in deviezen. Al wat leeft en in het systeem terecht komt, komt er als koopwaar, als dood product weer uit.

Ook zijn diegenen die handel drijven niet meer dezelfde. Gisteren waren het in de eerste plaats de staten, nu zijn het de multinationals die de investeringen en de handel beheersen. Terwijl de financiële markten die hun spelregels dicteren en de banken die hun financieel domein controleren, beiden van de eigenlijke economie gescheiden zijn. Op die wijze verlaat men een door de staten georganiseerde wereld en stapt men in een economische wereld gevormd door de zogenaamde '*global players*'

Dat is natuurlijk een fundamentele verandering. Nog voor enkele tientallen jaren vormden de burgerlijke nationale staten het natuurlijke politieke en sociale kader voor het leiden van de nationale productiesystemen. De interkapitalistische concurrentie vond hoofdzakelijk tussen de staten plaats. Het belangrijkste kenmerk van het kapitalisme was toen zijn territorialiteit, zijn verworteling binnen de grenzen van een industriële natie. Ook de markt, zelfs in opgaande lijn, was in hoofdzaak nationaal. Zelfs voor de firma's die vestigingen in het buitenland hadden bleef de strategische centrale stelling, het moederbedrijf, bewaard. Economie en politiek dekten zich vergaand, vandaar de betekenis van de door staat gevolgde economische politiek. Bovendien was de derde wereld nog niet in het industriële systeem binnen getreden en bestond er een klare tegenstelling tussen de industriecentra en de randzones.

Heden heeft de wereldwijde integratie van het kapitaal de nationale productiesystemen doen springen, en ze omgevormd tot segmenten van een wereldwijd productiesysteem. De verschillende bestanddelen van de productie verstrooien zich in ruimten die van de geografische oorsprong van het ondernemen verwijderd zijn, en menigmaal zelfs van z'n financiële controle onafhankelijk zijn. De producten omvatten onderdelen die zo verschillend van herkomst zijn dat de nationaliteit van de in het product begrepen arbeidskracht niet meer te herkennen is. Robert REICH geeft hiervan het volgende voorbeeld:

“Als een Amerikaan voor 20.000 dollar een wagen koopt bij General Motors, bevat deze wagen minder dan 800 dollar van Amerikaanse producenten”. De globalisering bewerkt op die manier een omvorming van de aardruimte die in eerste linie door een algemene territoriumvlucht van het kapitaal gekenmerkt wordt. Men heeft een ‘ruimte van plaatsen’ vervangen door een ‘ruimte van bewegingen’, van *territorium* naar *netwerk* (5). Het netwerk beantwoordt niet meer aan een territorium maar is ingevoegd in de wereldhandel en heeft zich van elke staatspolitieke dwang bevrijd. Voor de eerste maal in de geschiedenis gaan economische ruimte en politieke ruimte uit elkaar. Daarin ligt de diepere zin van de globalisering.

De multinationals

Ik heb het hiervoor reeds over de multinationals gehad. Het feit dat industriële ondernemingen in staat zijn hun ontwikkeling op wereldschaal door te denken en wereldwijd eenheidsstrategieën kunnen ontvouwen, is het meest kenschetsende feit van de globalisering. Multinationals zijn ondernemingen die meer dan de helft van hun omzet in het buitenland realiseren. In het jaar 1970 waren het er 7.000. Heden zijn het er 40.000, zij controleren 206.000 dochterondernemingen en hebben alles bij elkaar slechts 2% van de wereldbevolking in dienst, dat zijn rond de 73.000.000 miljoen mensen. Om zich een voorstelling te maken van hun betekenis moet men weten dat hun omzet in 1991 hoger lag als de export van goederen en diensten wereldwijd, dat ze direct of indirect een goed derde van de wereldinkomsten controleren, en dat de 200 belangrijkste, een vierde van de economische activiteit van de wereld monopoliseren. Noteer eveneens dat 33% van de wereldhandel plaats grijpt tussen moederbedrijven en hun dochters, en niet tussen verschillende ondernemingen. Deze netwerk-firma's beschikken over inkomsten die de voorstellingskracht te boven gaan. De jaarlijkse omzet van General Motors (132 miljard dollar) ligt boven het BNP (Bruto Nationaal Product) van Indonesië. Die van Ford (100,3 miljard dollar) is hoger dan het BNP van Turkije; Toyota: hoger dan het Portugese BNP; Unilever: hoger dan het Pakistaanse BNP; Nestlé, hoger dan dat van Egypte.

Deze ondernemingen, waarvan de nationale herkomst alleen nog een formele betekenis heeft, hebben reeds lang geleerd doelen van minimale rendabiliteit te vervangen door doelen van maximale geldwinst, onafhankelijk van wat ook de sociale gevolgen mogen zijn. Minder op productie dan wel op de controle van de markten en de patenten gericht, zijn deze ondernemingen in de eerste plaats financiële groepen die het grootste deel van hun winst in deviezen en derivaten beleggen in plaats van ze aan hun aandeelhouders uit te keren of ze te investeren in arbeidsscheppende activiteiten. Daar ze rijker zijn dan menige staat is het voor hen een klein kunstje politiekiers te kopen en beampten om te kopen.

Om de concurrentie aan te gaan, hebben deze multinationals een nieuwe strategie ontwikkeld. Daar de opbrengsten uit productie in klassieke investeringen onvoldoende winstvooruitzichten bieden, moesten ze andere wegen vinden voor het overschot aan fluctuerende gelden, om een plotse en massieve ontwaarding, zoals dat in de dertiger jaren al eens gebeurd was, te vermijden. Het gevecht om het marktaandeel heeft hen er aldus toe gedreven minder gekwalificeerde arbeidskrachten met lagere lonen in hun wereldwerknemersbestand op te nemen om van een absoluut kostenvoordeel te profiteren. (6)

Waar de Westerse landen er zich vroeger toe beperkten de binnenmarkt van de Zuidelijke landen te gebruiken door de ambachtelijke activiteiten van deze landen naar hun eigen industrieën te verleggen, streven de multinationals er vandaag naar om producten die ter plaatse goedkoop gemaakt of samengesteld worden, op de Westelijke markten te re-exporteren. De globalisering bewerkt op deze manier de terugkeer van een deel van de economische activiteit in de Zuidelijke landen, en wel met behulp van een wereldwijde ombouw van de productieomloop en de mobilisering van de binnenlandse arbeidskrachten. Dit fenomeen van delokalisatie naar het buitenland, dat zich in de tachtiger jaren sterk heeft uitgebreid, is niets anders dan de verbreiding en de omvorming van het werknemersstatuut op wereldniveau, d.w.z. de aanloop naar de vorming van een globale arbeidsmarkt. Onnodig te zeggen dat, om dit doel te bereiken, een vrije kapitaalomloop nodig is, zodat men de winsten kan samentrekken in de beslissingscentra, die voor verdeling en aanwending ervan verantwoordelijk zijn. Deze beweging werkt dubbel, enerzijds vermindert zij het accumulatievermogen ter plaatse, anderzijds remt zij de koopkracht af. (7)

Gelijktijdig beleven we dat nieuwe arbeidskrachten uit Azië en in minder mate ook uit Zuid-Amerika en het voormalige sovjetimperium massaal in de wereldhandel binnendringen. Ook dat is een nieuw element. In het verleden gingen loonkostverschillen tussen Noord en Zuid meestal gepaard met verschillen in productiviteit en kwaliteit. Het optreden echter van nieuwe industriestaten, en de vestigingen van multinationale firma's in sommige Zuidelijke landen hebben deze toestand fundamenteel veranderd. In het jaar 1995 lag het inkomen per hoofd van de bevolking in Singapore reeds hoger dan het Franse. Deze ontwikkeling zal zich zeker nog gaan versterken.

In dit verband valt op te merken dat het succes van de nieuwe geïndustrialiseerde landen in geen enkel opzicht het juistheid van de liberale opvattingen bevestigt. Het 'Aziatische wonder' wortelt namelijk voor alles in een specifiek cultureel potentieel (8), waarin ook het nationalisme een rol speelt, en dit zowel in Japan als in China, Korea of Singapore. Dit succes is bovendien te verklaren door de voluntaristische doelstelling van de industriepolitiek van deze landen. Zij hebben zich namelijk helemaal niet aangesloten bij een theorie van comparatieve voordelen, die hen gedwongen zou hebben om zich, zonder rekening te houden met de werkelijke vraag, te specialiseren in die producten die zij met de relatief laagste kosten konden realiseren. Neen, zij hebben zich bij voorrang gericht op een productie die een sterke vraag op de wereldmarkt kon beantwoorden.

De globalisering verandert vanzelfsprekend de concurrentie tussen de naties. Omdat ondernemingen en kapitaal zich in de hele wereld vrij kunnen bewegen komt de concurrentiekracht van nationale ondernemingen niet meer automatisch overeen met die van de naties. De transnationale ruimte waarin de grote ondernemingen zich bewegen, heeft geen enkele reden om zich in te passen in de nationale ruimten. De plaats van een land in de wereld wordt enkel nog gedefinieerd door de graad van concurrentievermogen van zijn producten, waarbij de ondernemers gehouden zijn zich aan te passen aan de betere prestatie/risico en kosten/baten verhoudingen op deze markt. Vermits de naties enkel nog stippen zijn in de productieruimte van de multinationals, is het begrip zelf van het 'comparatieve voordeel', bijna achterhaald.

De staten kunnen dan niets anders doen dan zich achter een politiek van zuivere concurrentiestrijd te verschansen en dit op kosten van de eisen van de sociale

samenhang. Precies dat geschiede in Europa vanaf de jaren tachtig, eerst onder invloed van de liberale theorieën, die door Ronald REAGAN in de VSA en door Margaret THATCHER in Groot Brittanië werden ingevoerd, vervolgens onder invloed van de 'convergentiecriteria' van het verdrag van Maastricht. Deze aanpassing aan de dwang van de globalisering heeft vormen aangenomen die we intussen kennen: algemene deregulering en liberalisering, voorrang voor export op de binnenmarkt, privatisering van staatsbedrijven, opening in richting internationale investeringen, de wereldmarkt die prijzen en lonen vastlegt, geleidelijke afbouw van ondersteuning en subsidiering en niet te vergeten: inkrimping van uitgaven die zagezegd het concurrentievermogen hinderen, afbouw van inspanning voor onderwijs, sociale bescherming en milieubescherming. Zo hebben de Europese staten de een na de ander voor een strenge monetaristische politiek gekozen, een politiek van concurrentiele desinflatie die er in bestaat de inflatie met hogere renten te bevechten. Het duidelijkste resultaat hiervan : een afgeremde groei en stijgende werkloosheid, terwijl het financiële kapitaal, dat minder belast wordt dan het inkomen uit arbeid, steeds minder tot de algemene kosten van de gemeenschap bijdraagt.

Tegelijkertijd heeft de schulden crisis de landen van de derde wereld gedwongen een vergelijkbare koerswijziging door te voeren. De door het IMF (Internationaal Muntfonds) en de werelddbank vereiste programma's van structurele aanpassing hebben de meeste van hen ertoe gebracht dezelfde recepten als de geïndustrialiseerde landen toe te passen, met nog rampzaliger gevolgen.

De internationale organisaties van hun kant werden geïnstrumentaliseerd en in dienst van de globalisering geplaatst. De rol van het IMF (Internationaal Munt Fonds) en van de werelddbank bestaat erin de deregulering verder te zetten, het 'vloten' van de valuta te sturen en de economie van de derde wereldlanden aan de schuldendienst te onderwerpen. De G7 proberen de politiek van crisisbeheersing door de belangrijkste industrielanden te coördineren, zonder evenwel de diepere problemen aan te pakken. Een heel bijzondere rol is hier voorbehouden aan die organisaties die de wereldhandel moeten controleren.

In het verleden gingen de internationale economische betrekkingen over een klein aantal van nationale praktijken zoals importquota, toltarieven, controle der geldbewegingen enz. Vandaag staat er wezenlijk meer op het spel. De inzet van de handelsdiplomatie stijgt ver boven deze grensvragen uit. Bij de onderhandelingen gaat het nu vooral om de interne organisatie van de staten: de structuur van hun banksysteem, hun wetteksten over private eigendomsrecht, hun sociale wetgeving, hun wettelijke bepalingen of voorschriften over concurrentie, ondernemingsconcentratie of industriële eigendom. Het principe dat aan deze onderhandelingen ten gronde ligt is dat de internationale handel die naties moet verenigen die min of meer dezelfde inrichtingen of organisatievormen bezitten. Het streven naar eenvormige eigendoms- of regelingssystemen, meestal aan het Amerikaanse handelsrecht aangepast, heeft tot doel onzekerheden en risico's van directe investeringen in het buitenland te beperken. De onderhandelingspositie van de multinationals wordt daardoor versterkt, want zij worden uitgerust met een nieuw drukmiddel waarmee ze inzake reguleringen, voorschriften, lonen of belastingen, aanpassingen kunnen eisen om hun rendabiliteit en hun concurrentievermogen te verhogen. "Door een stijgend aantal van lokale en internationale onderhandelingen worden de gemeenschappen verzocht hun interne regelingen en inrichtingen zodanig aan te passen dat zij zich naar een opgelegd model kunnen richten". (9)

De clausules van de GATT of van de wereldhandelsorganisatie (WTO) gaan dus veel verder dan de traditionele verdragen over vrijhandel. Hun doel is het vooral, de mobiliteit van het kapitaal te bevorderen. De akkoorden die zij afsluiten zijn in werkelijkheid geen vrijhandelsakkoorden maar veel meer akkoorden over het vrije verkeer van kapitaal. Zij lopen uit op een nieuw internationaal eigendomsrecht voor buitenlandse investeringen en zijn bedoeld om de nationale wettelijke regeling zo veel mogelijk in te perken. Volgens de opvattingen van Ian ROBINSONS “kunnen deze akkoorden over het vrije verkeer van kapitaal als instrumenten gezien worden: onder het voorwendsel handelsbeperkingen op te heffen, hollen ze de wetten, politieke inspanningen en praktijken uit die een wereldwijde economie in de weg staan, of zetten ze aan om deze opnieuw te onderhandelen”. (10)

Een andere nieuwigheid, en niet de geringste, die het ons mogelijk maakt het wezen van de culturele globalisering te begrijpen, is het feit dat het kapitalisme niet meer zoals gisteren enkel waren en goederen verkoopt. Het verkoopt ook tekens, klanken, beelden, computerprogramma's, verbindingen en aansluitingen. Het richt niet alleen huizen in maar koloniseert de verbeeldingswereld en beheerst de communicatie. Terwijl de verbruiksmatenschap in de zestiger jaren de verbruikersgemeenschap nog voedde met identificeerbare goederen zoals auto's, elektrische apparaten enz., vormt het systeem dat Benjamin BARBER onlangs “Mc World” noemde, (denk aan McIntosh of McDonalds) in wezen een virtuele wereld. Deze ontstaat uit een intensivering van alle mogelijke transnationale stromingen, die op een eenvormigheid van alle levenswijzen gericht zijn. “De dragers van het ‘McWorld’ systeem” bemerkt BARBER, “zijn niet meer de auto's maar het pretpark Eurodisney, de muziekkzender MTV, de Hollywoodfilms, de computerprogramma's. Kortom, begrippen en beelden net zo zeer als voorwerpen”. (11)

Deze veralgemeende mercantilisering maakt het op publiciteit en show gefundeerde verbruik tot enige en uitsluitende vorm van sociale integratie en wekt bij diegenen die er niet aan kunnen deelnemen het gevoel uitgesloten te worden, en dat leidt tot agressie. Door een zondvloed van universele beelden en klanken bevordert zij de reeds sterk voortgeschreden gelijkvormigheid van levenswijzen, de afbouw van verschillen en bijzonderheden, en leidt alzo tot de vernietiging van de collectieve identiteiten en de traditionele culturen.

Ze bewerkt echter nog meer dan dat alleen. Ze verandert onze ruimte- en tijds waarneming. Onder het netwerk van satellieten op geostationaire loopbanen, onder de heerschappij van de economische imperiums, die doorlopend nieuwe verbintenissen en fusies tot stand brengen, onder de invloed van 'informatiesnelwegen', die eenzelfde globale subcultuur tot in de uithoeken van de planeet brengen, wordt de aarde beklemmender. Door steeds minder maar machtiger monopolies beheerst, wordt de ruimte waarin goederen, investeringen en geld omlopen, steeds maar uniformer. Terwijl tot nu toe alle gemeenschappen 'tijd' zowel in de opvolging van ogenblikken als in het voortbestaan beleefden, vervaagt nu dit onderscheid. De technologische revolutie van 'reële' tijd bespoedigt de omloop van de materiële en immateriële stromen dermate dat men geen houvast of oriënteringspunten, en ook geen verwachtingshorizon meer kan hebben. Dit samenpersen van de tijd maakt van het 'nu' de enige nog bestaande zinvolle horizon. René CHAR schreef: “De afstand afschaffen werkt dodelijk”. Dit met behulp van de nieuwe communicatietechnologieën bereikte ineendrukken van tijd en afstand veroorzaakt ook het verdrukken van mensen en dingen, het door elkaar halen van vormen en ogenblikken.

Eigenlijk beleven we een nieuwe definitie van de werkelijkheid. Het netwerk internet is hiervan een goed voorbeeld. Terwijl traditionele media zich beperkten tot tonen wat elders gebeurt, maakt het internet het de gebruikers mogelijk zich virtueel in dit 'elders' te bewegen. De bewoner van het McWorld systeem leeft tegelijkertijd overal en nergens. Het internet voert een nieuwe levenswijze in, die men als elektronisch nomadendom zou kunnen aanduiden. Ze vormt echter ook een soort elektronisch kolonialisme. Nelson THALL, Marshall MACLUHANS opvolger aan de universiteit van Toronto, zegt het zo: "De macht van het internet bestaat uiteindelijk hierin dat ze de ganse wereld de mogelijkheid geeft te denken en te schrijven als Noord-Amerikanen".

Mondialisering of globalisering mag dus niet verwisseld worden met internationalisering. Dit laatste werd door de staten als systeem opgericht en georganiseerd om de vorm van hun internationale betrekking te definiëren. (12) De globalisering is veel meer de overgang van een wereldeconomie – opgevat als conglomeraat van nationale economieën, die zich door hun bedrijvigheid en de sturing van elkaar onderscheiden – tot echte wereldwijde markteconomie die door een systeem van gelijkklidende voorschriften geleid wordt. (13) Ze beschrijft "de groeiende vervlechting van alle bestanddelen van onze wereldruimte om tot een steeds verder doorgedreven eenvormigheid en integratie te komen". (14) Diegenen die dit sturen zijn nieuwe internationale actoren ('*global players*') die erop uit zijn hun dividenden en hun winsten te maximaliseren door de wereldwijde uitbouw van hun activiteiten te plannen en te optimaliseren, en alles uit te schakelen wat hun bewegingsvrijheid zou kunnen hinderen. En deze nieuwe actoren, die elke dag hun zelfstandigheid een beetje meer versterken, zijn van hun kant steeds meer van elkaar afhankelijk, zodat ze één en dezelfde reusachtige markt vormen.

Gevolgen van de globalisering

Eens men het eigenlijke karakter van de globalisering door heeft, zijn ook de gevolgen ervan vrij snel duidelijk. Het eerste gevolg is natuurlijk de tragische verscherping van de economische ongelijkheid. HEGEL zei reeds dat de rijke maatschappijen niet rijk genoeg zijn om de bijkomende ellende die ze veroorzaken af te bouwen. De armoede van nu spruit niet voort uit schaarste of tekort, maar uit de slechte verdeling van de geproduceerde rijkdommen en daarenboven ook uit een psychisch en cultureel embargo, dat een mogelijke toetreden van gemeenschappen verbiedt, die zich inzake de organisatie van arbeid en productie niet op voorhand willen binden.

Tussen 1975 en 1985 is het bruto nationaal inkomen van de wereld met 40% gestegen, sinds 1950 nam het wereldhandelsvolume met het elfvoudige toe en de economische groei vervijfvoudigde zich. In dezelfde tijdspanne kan men geen verhoging van de doorsnee levensstandaard vaststellen, wel een nooit geziene toename van armoede, werkloosheid, sociale aftakeling en milieuvernieling. Het werkelijke bruto binnenlands product (BBP) per inwoner van de Zuidelijke landen bedraagt vandaag slechts 17% van het BBP van het Noorden. De geïndustrialiseerde wereld, waar slechts een vierde van de mensheid leeft, bezit 85% van de wereldgoederen. De lidstaten van de G7 vertegenwoordigen 11% van de wereldbevolking, maar bezitten twee derden van het wereld BBP. De stad New York verbruikt alleen meer stroom dan alle Afrikaanse staten bezuiden de Sahara samen. Tussen 1975 en 1995 is de Amerikaanse rijkdom in totaal met 60% gestegen, maar slechts 1% van de bevolking kon aanspraak maken op deze

groei. Een laatste zeer betekenisvol getal: Het vermogen in dollar van de 358 miljardairs op deze aarde is groter dan het gecumuleerde jaarinkomen van de 2,3 miljard armsten, hoger dus dan het inkomen van de helft der mensheid. Wij stellen dus vast dat bij groeiende rijkdom het aantal armen stijgt. Dat doet de liberale theorie teniet die zegt dat de hele gemeenschap ooit zal profiteren van wat de rijksten realiseren. Daar de globalisering de krachten van de markt een bijna volledig monopolie geeft, draagt ze in werkelijkheid bij tot het bevorderen van de ongelijkheid en de maatschappelijke uitsluiting en bedreigt zij daarmee de samenhang van de gemeenschappen.

Tegelijkertijd gaat het kolonialisme inofficieel voort. De hulp aan de derde wereld heeft de techniek van lenen en woeker als controlemiddel geperfectioneerd. De wereldhandelsorganisatie (WTO) eist van de Zuidelijke landen dat ze de buitenlandse investeringen 'nationaal' gaan behandelen, bijvoorbeeld door alle hindernissen weg te nemen die arbeidsrecht, milieubescherming, of gezondheidsmaatregelen kunnen opwerpen. Doch overal waar liberale programma's voor structurele aanpassing gestart werden, gingen de levensomstandigheden van de meeste mensen erop achteruit en nam de sociale onzekerheid toe. Hierdoor ontstaat dan weer kapitaalvlucht waaraan men de principieel parasitaire kenmerken van de globalisering aflezen kan. De landen die weigeren deze aanwijzingen te volgen, worden buiten spel gezet, veronachtzaamd en uiteindelijk uit de internationale kringloop uitgestoten.

Deze gevolgen zijn natuurlijk niet alleen in de Zuidelijke landen merkbaar. In het Noorden kenmerkt de globalisering zich door een stijgende transnationale concurrentie die, via export en directe investeringen, loonsvermindering en verlies van arbeidsplaatsen veroorzaakte. Elk product (en dat geldt overigens voor goederen zowel als voor dienstverleningen) dat op een bepaalde plek geproduceerd wordt, maar ook elders gemaakt zou kunnen worden, is gevoelig aan de druk van het kapitaal om lonen en sociale lasten te verlagen. Omgekeerd: de stijging van de arbeidskost (loon en nevenkosten) die samenhangt met de vermindering van mensenkapitaal en de demografische veroudering, nodigt de werkgever uit zijn bedrijvigheid naar landen met goedkopere en flexibelere arbeidskrachten te verplaatsen. Omdat concurrentiële productie in de ontwikkelingslanden vooral het soort productie is dat veel ongeschoolde arbeidskrachten inzet, worden deze daar zowel aangemoedigd als uitgebuit en verdwijnen ze in de geïndustrialiseerde landen in het Noorden geleidelijk uit het straatbeeld, wat daar tot een stijging van de structurele werkloosheid bijdraagt. Vermits de afzetmarkten niet groeien kunnen de ondernemingen de omvang, die nodig is om te overleven op de globale markt, slechts bereiken door hun marktaandeel door een steeds scherpere concurrentiepositie te verhogen. Dit vraagt echter voortdurend industriële herstructureringen en personeelsverminderingen ("down sizing") met schrikwekkende sociale gevolgen.

De delokalisatie naar het buitenland is nog maar pas goed opgestart. In het jaar 1990 bedroegen de exporten uit de nieuwe industriestaten in Oost Azië, naar de landen van de OESO (Organisatie voor Economische en Sociale Ontwikkeling) slechts 1,61 % van het BBP van deze laatsten. In Frankrijk zijn de handelsbetrekkingen met nieuwe geïndustrialiseerde landen hoogstens voor 1% van de huidige werkloosheid verantwoordelijk. Maar deze ontwikkeling zal ongetwijfeld groeien. Tussen 1970 en 1990 steeg het aandeel van de nieuwe geïndustrialiseerde landen in handelsvolume van de OESO, van 0,7 % naar 6,44 %; aan dit tempo kan dit aandeel binnen 20 jaar 55 % bedragen.

De industriële revolutie heeft het mogelijk gemaakt ongeschoolde arbeiders in de globale maatschappij in te schakelen. Daartegenover neigt de globalisering ertoe systematisch iedereen uit te sluiten die geen passende kwalificatie heeft. Dit is een ongemeen betekenisvolle breuk met de ontwikkeling van het kapitalisme tot nu toe, één die alle sociale compromissen van de KEYNES-welvaartstaat in vraag stelt.

De mondialisering van het werknemerschap en de globalisering van het financieuzen werken zodanig samen, dat de loop van de economische en sociale politiek omgekeerd wordt, een ontwikkeling die na de oorlog tientallen jaren de groei had bepaald. In deze 'dertig roemrijke jaren', hoogtepunt van FORDS (technisch-industriële) systeem, had het kapitalisme rekening moeten houden met de in de industriestaten bereikte sociale verworvenheden, net als met de wil van de staten om de basis voor een economische wereldordering te leggen. Het resultaat van dit historische compromis tussen kapitaal en arbeid, d.w.z. de aanpassing van de financiële strategie aan de sociale eisen, was de basis van de welvaarstaat. De globalisering heeft dit compromis gebroken. Vanaf de zeventiger jaren begon de economische logica van het kapitalisme zich van het sociale denken los te maken, wat de hiërarchie van de lonen alsook het mechanisme van de gemeenschappelijke solidariteit volledig in vraag stelde.

Deze scheiding tussen het economische en het sociale gaat samen met een scheiding van de verbinding welvaartstaat/middenklasse, waarrond de groei in de voorgaande jaren tot stand was gekomen. Onder de inwerking van de globalisering ontstaat een soort 'zandlopermaatschappij' waarin vele mensen net als zandkorrels naar beneden dreigen te glijden, terwijl het geld altijd duidelijker in de bovenste lagen te voorschijn komt. Deze maatschappelijke ontwikkeling bezegelt de structurele ondergang van de middenklasse, d.w.z. van deze klassen die "het kapitalisme van het begin van de twintigste eeuw niet alleen had voortgebracht maar waarop het ook zijn groei had gegrondvest". (15) Gedurende deze 'dertig roemrijke jaren' heeft de middenklasse zich doorlopend versterkt en altijd grotere delen van de bevolking opgenomen, wat tot een naar verhouding belangrijke teruggang van de sociale ongelijkheid heeft bijgedragen. En precies dit middenstandsmodel, dat zich geleidelijk en onomkeerbaar tot in de onderste volkslagen moest uitbreiden, wordt vandaag in vraag gesteld.

Daaruit ontstaat een diepe verandering van de klasse- en belangenverhoudingen in de kapitalistische landen. Met die structurele ondergang van de middenklasse gaat een evenredig achteruitboeren van de laagste klassen gepaard, die het nu beleven dat hun traditionele beschermingsmechanismen in vraag worden gesteld. Tegenover de multinationals die het gewoon zijn met loonverschillen op de wereldmarkt te spelen, beschikken de syndicaten vanzelfsprekend niet over dezelfde drukkingsmiddelen als die ze bij onderhandelingen met de overheid inzetten.

Deze ontwikkeling is een enorme stap achteruit, omdat zij uiteindelijk situaties van bovenmatige uitbuiting herstelt, te vergelijken met de situaties die de arbeidersbeweging in het begin van het industriële kapitalisme te bekampen had. Ondanks zijn foute geschiedenisfilosofie had Karl MARX tenminste vastgesteld, dat de logica van hartstochtelijke inhaligheid, die in het kapitalisme aan het werk is, tot een commercialisering van de menselijke betrekkingen leidt. De ironie van de geschiedenis wil dat Marx's leer, juist bij de ineenstorting van het communistische systeem met Sovjet signatuur, een deel van haar

toepasselijkheid terugvindt, alleszins ten aanzien van de logica van het profijt dat zich zonder scrupules doorzet. Tegelijkertijd worden werkloosheid en armoede, net zoals in de 19de eeuw, opnieuw een structureel gegeven van de maatschappij. Onzekerheid en uitsluiting breiden zich elke dag meer uit, kapitaalopbrengsten groeien bestendig ten koste van beroepsinkomens, en de door de arbeiders na tientallen jaren strijd verworven garanties worden de een na de andere in vraag gesteld.

Als laatste gevolg van de globalisering zouden we de groeiende onmacht van de nationale staten willen noemen. De sterk verhoogde mobiliteit van het kapitaal op internationaal vlak, de globalisering van de markt en de integratie van de nationale economieën, leiden ertoe dat de macro-economische maatregelen van de regeringen voortdurend verminderen. In geld-politieke aangelegenheden hebben de regeringen sowieso geen speelruimte meer omdat de interesten en de wisselkoersen intussen onder het beheer van de onafhankelijke centrale banken zijn terechtgekomen. Deze treffen hun beslissingen aan de hand van de ontwikkelingen op de markt: een staat die tot een eenzijdige verlaging van de interesten zou overgaan, zou onmiddellijk een kapitaalvlucht beleven naar landen waar hogere winst mogelijk is. Tegelijkertijd is de capaciteit van de centrale banken om geld te mobiliseren lager als het economische volume: in juli 1993 heeft de Banque de France, bij een speculatieve aanval tegen de Franse franc, op één enkele dag haar totale reserves ingeboet! Ook inzake economisch beleid hebben de staten door hun hoge schuldenlast die een geconcentreerde conjunctuurstimulans onmogelijk maakt, onvoldoende speelruimte. Om de concurrentie te weerstaan hebben de regeringen politiek-economisch geen andere oplossing dan buitenlandse ondernemingen met subsidies en belastingvoordelen te lokken, waarmee ze zichzelf uitleveren aan de eisen van de multinationals.

Nu volstaat het voor de multinationals niet om de grenzen te doorbreken. Zoals reeds aangehaald, verzwakken zij ook het wetgevende kader dat hun zaken moet reglementeren. Te hoge belastingen of lonen, maar ook zwaardere arbeidsvoorwaarden ingevolge hogere sociale lasten drijven hen op de vlucht. Dit heeft voor gevolg dat “iedere vorm van wettelijke regeling getroffen kan worden door chantage onder de vorm van omzetvermindering, eenvoudigweg op grond van het feit dat de bovennationale ondernemingen daarin kosten zien”. (16) De belastingsbevoegdheid van de staat is niet meer soeverein, maar contractueel, noodgedwongen bereikt door onderhandelingen met een kapitaal dat in toenemende mate mobiel, en daardoor in staat is zijn voorwaarden op te leggen. “Geen enkele regering, zelfs niet in het Noorden”, zegt Edward GOLDSMITH, “oefent nog controle uit over de multinationals. Stoort een wet hun expansie dan dreigen zij met onmiddellijk vertrek. Ze kunnen op elk moment de hele wereld rondtrekken om zich de goedkoopste arbeidskrachten, het minst beschermde milieu, het voordeligste belastingsysteem en de grootste financiële ondersteuning uit te zoeken. Ze hoeven zich niet meer met een natie te identificeren en/of toe te laten dat een of andere gevoelsmatige afhankelijkheid hun plannen zou hinderen. Ze laten zich hoegenaamd niet controleren”. (17) Jacques ADDA voegt hieraan toe: “Tenslotte kan de financiële globalisering gezien worden als een proces ter omzeiling van de regels die door de hoogontwikkelde landen in een multilateraal systeem werden ingevoerd om de wereldeconomie te sturen”. (18)

De geglobaliseerde economie oefent een dusdanige druk uit op de nationale staten dat hun traditionele handelswijzen langzamerhand naar de

mottenballenkist verbannen worden. Ze hebben het steeds moeilijker de rijkdom te controleren en verliezen hierdoor een ongemeen belangrijke politieke drijfveer: de consequente ruimtelijke ordening van hun land. En vermits elke begrotingsinspanning voor sociale doelstellingen hun economische draagvlak versmalt, kunnen ze ook niet langer hun traditionele rol als beheerder van de historische sociale overeenkomsten spelen. De politici worden voortaan machteloos, de staat verandert van rol. Oorspronkelijk sociale bemiddelaar, is de staat er inmiddels enkel nog mee belast om opgaven die haar te boven gaan, plaatselijk te beheren. In een toeschouwerrol teruggedrongen is ze nog slechts "een soort gerechtsdienaar die de elders getroffen beslissingen registreert" (19).

Een dergelijke verandering is in zoverre revolutionair dat ze een van de fundamenteën van de moderne politiek ondergraaft, nl. de nationale soevereiniteit. Bertrand BADIE schrijft: "de globalisering vernietigt de soevereiniteit, dringt het territorium binnen, brengt de natuurlijk gegroeide gemeenschappen in het nauw, speelt met de sociale akkoorden en holt menige opvattingen over internationale zekerheden uit ... daardoor is de soevereiniteit niet langer de onomstreden grondwaarde die zij altijd was. Tegelijkertijd krijgt het begrip 'inmenging' langzaam maar zeker een nieuwe inhoud" (20).

Zodra de grendel van de soevereiniteit springt, duikt plotseling de identiteitsvraag op met alle aspecten van wederrechtelijkheid (ontoereikende sociale ordening, ontoereikende maatschappelijke integratie, instorting van de culturele orde) die deze vraag oproept. Maar ook de democratische grondregels worden sterk aangevallen: er bestaat namelijk een rechtstreeks verband tussen het verlies van soevereiniteit van de naties en de verzwakking van de democratie. Aan de ene kant streeft de globalisering ernaar meervoudige verwantschappen te veralgemenen ten koste van de staatsburgerlijke binding. Aan de andere kant wordt het gezag die politieke verantwoordelijken uit hun verkiezing door de bevolking hebben gekregen in vraag gesteld vanaf het moment dat ze niet meer de in staat zijn om zich tussen de eisen van het kapitaal en de behoeften van het kiezerskorps te stellen. Bovendien perkt ook het vrije kapitaalverkeer het veld van de democratische controle over economische en sociale politiek in, daar deze politieke bevoegdheden onderworpen zijn aan een externe druk waaraan de regeringen zich niet meer kunnen onttrekken en er een transfer van beslissingsmacht ontstaat ten gunste van internationale economische actoren die aan niemand rekenschap verschuldigd zijn. Staatsburgerschap wordt daardoor doel- en zinloos, zodat men zich de vraag kan stellen wat de uitdrukking 'de macht grijpen' in dit soort wereld nog kan betekenen.

De globalisering is niet de wereldstaat die Ernst JÜNGER in de geleidelijke versmelting van de 'rode' en de 'witte ster', van het Oosten en het Westen dus, dacht te hebben herkend (21). De globalisering is in eerste lijn het product van een modernisering, in de vorm van plannen tot structurele aanpassing, die iedere gemeenschap in de wereldmarkt wil inpakken. Ze is een modernisering die een antwoord schijnt te zijn op de crisis van de uit de verlichting ontstane moderniteit (22). Doch het antwoord dat ze brengt bestaat alleen uit een radicale autonomie van de op handel gerichte economie, onder de heerschappij van het geldkapitaal en gelijktijdig toenemende betekenis van de techno-wetenschap. Algemeen bestaat de opvatting dat de wetenschap het mogelijk zal maken om alles te begrijpen, de technische deskundigheid om alles op te lossen, en de markt om alles te kopen.

Dat is totaal onjuist. Karl POLANYI had reeds voorspeld dat de markt de maatschappij zou vernietigen. We zijn bijna zover. De 'zachte handel' die volgens Adam SMITH vrede zou moeten brengen in de menselijke betrekkingen, vestigt oorlog in de verhandeling zelf. De dictatuur van de economie, de voorrang van private belangen in de leiding van de staatsaangelegenheden, leiden tot de vernietiging van het sociale weefsel. De wereld van de algemene deregulering mondt uit in een culturele nivellering van onderuit, waarbij culturen zonder uitzondering allen onder dezelfde 'verbruikers'-hoofdnoemer worden ondergebracht. "De schok van de globalisering" schrijft Philippe ENGELHARD, "is een gevolg van het universele liberalisme dat ondanks zijn verschijningsvorm, alle verschillen verafschuwt. Hun programma: uniformisering van de wereld door de markt en daarmee vernietiging van de staten en de culturen ... De realisatie van de liberale maatschappij duldt culturele ballast noch gemeenschapsverbondenheid. In zijn uiterste vorm wil het liberale programma de afschaffing van de verschillen, van welke aard dan ook, omdat zij de grote markt en de sociale vrede in de weg staan. In werkelijkheid is niet enkel het culturele ballast maar het hele sociale gebeuren overbodig (...) De logica van de Westelijke moderniteit ligt in wezen in de universele non-cultuur van de totale markt" (23).

Globalisering is ook niet hetzelfde als universaliteit. In menig opzicht is zij zelfs het tegendeel. Want het enige wat zij wereldwijd verspreidt is de markt, d.w.z. een handelsvorm die naar een fase in de geschiedenis van een bepaalde cultuur verwijst. In dit opzicht is de globalisering niets meer dan het Westelijke commerciële imperialisme, dat zichzelf op wereldschaal heeft opgeblazen. Dit imperialisme wordt verinnerlijkt door diegenen die het aanvaarden. De globalisering is het wereldwijde na-apen van de Westelijke economische houding. Ze is de overgang van de hele aarde naar de religie van de markt, wiens enige einddoel, zoals wij uit de redevoeringen van haar theologen en hogepriesters vernemen, de rendabiliteit is (24). Het is geen universalisme van het 'zijn' maar een universalisme van het 'hebben'. Het is het abstracte universalisme van een opgebroken wereld waarin de mensen alleen nog door hun vermogen om te produceren en te consumeren worden gekenmerkt. Het kapitalisme neemt zich dus voor succes te boeken daar waar het communisme gefaald heeft, natuurlijk zonder sociale rechtvaardigheid: het wil een door 'nieuwe mensen' bewoonde wereld zonder grenzen maken. Deze 'nieuwe mens' is niet meer de arbeider of de staatsburger maar de verbruiker 'up-to-date', die het gemeenschappelijke lot deelt van een oppervlakkige mensheid van internet- en supermarktbezoekers.

"De Portugese schrijver Michel TORGA" herinnert Zaki LAÏDI " beschreef het universele eens als 'de kamer zonder wanden'. Daarmee bedoelde hij dat de waarden van de universaliteit slechts dan bevorderd en verdedigd kunnen worden als de mensen zich vooraf in een vaste ruimtelijke werkelijkheid ingeworteld voelen. De mondialisering echter ontwikkelt een tegenstrijdige dynamiek. De mensen voelen zich door de globalisering ontworteld, voelen zich onmachtig over de dingen, en spannen zich vervolgens in om muren op te richten, zelfs al zouden deze zwak of belachelijk zijn" (25).

Zoals de staten machteloos worden, zo hebben de mensen vandaag het gevoel van zichzelf onteigend te worden, en wel door een te strakke logica, door altijd snellere ontwikkelingen, door altijd zwaardere druk en dwang, door zo talrijke variabelen ervan, dat ze niet meer in staat zijn te beoordelen of hun handelen gepast is.

Dat dit verschijnsel optreedt op een tijdstip waarop de mens altijd eenzamer en aan zichzelf overgelaten wordt en alle grote wereldbeschouwingen ten onder gaan, verhoogt het algemene gevoel van leegte. Zaki LAÏDI merkt verder terecht op: “De globalisering vertoont, eigenaardig genoeg, het Freudiaanse mechanisme van een door besmettingspaniek getroffen menigte. Besmetting omdat de globalisering aanpassing en uniformisering eist. Paniek omdat de mens zich tegenover een logica die hij niet begrijpt, verlaten voelt” (26). De globalisering lijkt daardoor op een puzzel van uiteengevallen beelden. Zij is aan geen wereldbeschouwing vast verbonden, ze laat geen enkele duiding toe. “Het probleem van de globalisering ontstaat eigenlijk uit de wisselwerking tussen een wereld zonder grenzen en een wereld zonder oriënteringspunten ... Deze dialectiek tussen een wereld zonder grenzen en een wereld zonder oriënteringspunten verklaart de zicrisis en versterkt ons beeld van een ongeordende verbrokkelde wereld”(27).

Men denkt aan de verschrikkelijke zin die Charles PÉGUY in 1914 kort voor zijn dood neerschreef: “De hele mensheid is ongelukkig in de moderne wereld.”

Verzet tegen de Globalisering.

Hoe meer de globalisering wereldwijd om zich heen grijpt, hoe meer de erdoor getroffen gemeenschappen natuurlijk trachten hun eigenheden opnieuw op te bouwen en opnieuw een persoonlijkheid te verkrijgen. Gemakkelijk is dat niet. Sommigen vinden zelf een identiteit uit. Anderen proberen zich met alle macht, in een wereld waarin alles tot louter uiterlijkheid teruggebracht wordt, een nieuwe gekunstelde innerlijkheid te scheppen. Velen kiezen voor een krampachtige strijd die, gevoed door allerlei frustraties, hopeloos uitmondt in irredentisme (streven om historisch lang afgescheiden gebieden terug bij het moederland te voegen) en vreemdelingenhaat.

Men beleeft nu de confrontatie die Benjamin R. BARBER samenvat in de slagzin: “Djihad tegen McWorld” (28). Aan de ene kant een wereld op weg naar uniformiteit, verenigd door wereldhandel en globale communicatie. Aan de andere kant, gemakkelijks halve onder de noemer “Djihad” samengebracht, een groep van identitaire stuip trekkingen en agressief-etnische, of -religieuze zelfbevestigingen, die hier en daar tot burgeroorlogen of stammenconflicten leiden (29).

Zo'n opflakking van krampachtige identiteitsbewegingen is overigens begrijpelijk. Want zij is in feite slechts het logische gevolg van de omvorming van de aarde in een “open maatschappij”. Dit overdreven openen roept als onvermijdelijke reactie een overdreven vlucht in de eigen gesloten kring op. De herontdekking van het tribalisme, van het overdreven samenhorigheidsgevoel van de sibbe, de clan of de volksstam, kan dus beschouwd worden als een vertwijfelde poging om op het gevaar van de ontworteling te reageren.

Het spreekt voor zich dat zulke reacties, die zich door hun uitspattingen zelf discrediteren, niet gesteund moeten worden. Het is zelfs beter, zoals Benjamin R. BARBER het reeds heeft gedaan, om ze tezamen met de globalisering als een stel van gekoppelde krachten te zien. Enerzijds rechtvaardigen deze ogenschijnlijk tegengestelde krachten elkaar, vermits ze zich elk op de excessen van andere beroepen, om zelf nieuwe, confronterende excessen te eisen. De steeds schrijnender ongelijkheid die de druk van de absolute handel meebrengt, drijft de armsten in het extremisme waar, na ethno-religieuze oorlogen, de vloedgolf van

McWorld opnieuw met des te meer kracht bezit kan nemen van de geesten. Anderzijds vormen beide krachten in vele opzichten slechts twee verschillende uitingen ('soft' en 'hard') van één en dezelfde totalitaire neiging, daar ze het er beide op aan leggen om elke vorm van democratie en intensieve deelname van de burger aan het openbare leven te verstikken of zelfs helemaal uit te blussen. Bijzonder verwonderlijk is overigens ook de wijze waarop vele fundamentalistische bewegingen die moderne verschijnselen afwijzen en beweren hun waarden van het verderfelijke Westen te willen afschermen, maar zich tegelijkertijd openstellen voor vele Westerse technologische en culturele verwezenlijkingen. De Taliban in Afghanistan en de voorvechters van etnische conflicten in Zwart Afrika zijn beslist niet de laatsten die CNN inschakelen, jeans dragen en Coca Cola drinken.

Reeds in de jaren twintig stelde de Russische taalkundige Nicolas S. TROUBETSKOY die tegenstrijdige verwantschap van chauvinisme en kosmopolitisme vast "Men moet chauvinisme en kosmopolitisme werkelijk slechts vergelijkend benaderen" schreef hij, "om te merken dat er geen wezenlijk verschil tussen die twee bestaat, dat ze beiden slechts twee fasen, twee verschijningsvormen van één en hetzelfde fenomeen zijn" (30). "Het kosmopolitisme", voegt hij eraan toe, "loochent de nationale verschillen slechts op grond van een opvatting over de mensheid die naar een welbepaald patroon verwijst. De beschaafde mensheid wordt geacht een unieke organisatie te stichten door het model van één bepaalde beschaving – en wel de Westerse beschaving die als de volmaaktste trap van beschaving wordt aangezien – wereldwijd te verspreiden. Er bestaat daardoor een volledige overeenstemming tussen chauvinisme en kosmopolitisme ... Het enige verschil ligt daarin dat de chauvinist een veel kleinere groep beoogt dan de kosmopoliet" (31). Maar beiden kennen één het hetzelfde beoordelingscriterium: "Wat is zoals wij, is beter dan wat van ons vreemd is" (32).

Alternatieven

Het is duidelijk dat de ongebreidelde groei van het kapitalisme niet de enige uitweg is uit de huidige wereldcrisis en dat sturingsmechanismen ontwikkeld moeten worden om de heersende vormen van globalisering op alle niveaus aan te pakken.

Het is om te beginnen beslist mogelijk om de internationale financiële markten te reglementeren. De voor het eerst door professor TOBIN naar voor gebrachte idee om het deviezenverkeer te belasten wint reeds veld. Een belasting van 0,05% op deviezenhandel wereldwijd, zou speculatie op extreem korte termijn ontmoedigen en jaarlijks zo'n 150 miljard dollar opbrengen, dat is twee keer zoveel als de huidige internationale hulp. Met zo'n bedrag zou men bijvoorbeeld een Wereldfonds voor Sociale- en Milieubescherming kunnen oprichten. Men zou ook internationale instellingen kunnen overwegen die de wereldhandel anders dan nu zouden beheren en die als opdracht zouden hebben een wezenlijk deel van het door de globalisering gerealiseerde winsten te herverdelen ten gunste van hen die het meest onder deze globalisering te lijden hebben. Philippe ENGELHARD pleit voor de oprichting van een wereldmunt. Omdat het internationale geldverkeer drijft op valutagolven zou de terugkeer naar een vaste internationale muntstandaard natuurlijk die speculatie verhinderen die hoofdzakelijk door wisselkoersen wordt gevoed.

Als men echter erkent dat “het fenomeen van de globalisering staat voor de triomf van het economische over het sociale en het politieke” (33), dan is ook duidelijk dat de tegenaanval tegen de globalisering niet enkel van economische aard kan zijn. De vraag stelt zich dan hoe de kloof te overwinnen tussen de ongehoorde vlucht van de wereldhandel en het feit dat we vandaag over geen enkele vorm van politieke of sociale organisatie beschikken die aan dit verschijnsel enige weerstand kan bieden.

Gaat men er principieel van uit dat het politieke het economische zou moeten controleren en sturen, dan zou men ten overstaan van een wereldhandel kunnen concluderen dat ook de politiek de stap naar het wereldvlak moet zetten, m.a.w. vermits de economie wereldwijde afmetingen heeft aangenomen, moet de politiek nu niet hetzelfde doen? We weten echter zeer goed dat een wereldstaat een hersenspinsel is en dat de oprichting ervan, onder omstandigheden die volkomen onduidelijk zijn, meer problemen zou scheppen dan oplossen (34).

Wie tegenover de globalisering de natiestaat zou willen opstellen, zou alweer een dubbele fout maken. Enerzijds omdat de globalisering niets anders doet dan het proces van uniformisering die de staatsbureaucraten op nationaal niveau verregaand verwezenlijkt hebben, verder over de wereld te laten uitdeinen. (Ze doet in het groot wat de natiestaten reeds in het klein voltrokken hebben). Anderzijds, en vooral, omdat de natiestaat vandaag het interventie- en beslissingsniveau is dat precies omwille van de globalisering volledig verlamd is. Omdat de natiestaat onderworpen is aan externe druk die haar mogelijkheden volledig overstijgt, is ze eenvoudigweg niet meer in staat globale problemen zelf het hoofd te bieden. Laten geloven dat de natiestaat, in het licht van de huidige geldstromen, nog zelf over de opening of de sluiting van haar grenzen zou kunnen beslissen, is niets anders dan een utopische droom of een leugen. Net zo goed als het laten geloven dat het nog mogelijk zou zijn een nieuwe samenhangende gemeenschap op te richten, beschut achter dikke muren, die haar leden van de buitenwereld zou vrijwaren (35).

Een politiek verenigd Europa daarentegen, en in belangrijke mate ook regionalisering van verschillende continentdelen, zouden een uitweg kunnen bieden uit de globalisering. Zonder dat dit een wondermiddel is (het gevaar blijft immers bestaan dat zonevreemde, multinationale ondernemingen door directe investeringen de betrokken landen van binnenuit concurrentie aandoen) zou zo'n Europese integratie er kunnen toe bijdragen om de vraag van een brede markt ruim te voldoen en zo een tegenpool, een invloedsgebied te vormen, sterk genoeg om zich tegen de internationale geldstromen te verzetten. Wat betreft het bevolkingsaantal en het algemene koopkrachtniveau staat Europa op de eerste plaats in de wereld. Een Europese politieke macht die zowel de controle als de coördinatie van de economische en geldpolitiek van de lidstaten zou toelaten, zou het mogelijk maken deze, overal op externe groei gerichte, politiek op te geven, ten gunste van een autocentrische groei, zonder van de sociale bescherming afstand te moeten doen. Tegelijkertijd zou een eenheidsmunt, die bewust als inperking van de voorrechten van de Dollar zou worden ingezet, een machtsfactor en een hervonden soevereiniteit betekenen.

In ieder geval moet men op een werkelijk soeverein Europa aansturen, niet op een als loutere vrijhandelszone opgebouwd commercieel Europa, en elke stap naar eenmaking van de interne markt moet met meer Europees doorzettings- en beslissingsvermogen gepaard gaan. We weten dat dit vandaag de dag weinig het geval is. Zoals ze nu bestaan, kunnen de Europese organisaties net zo goed

tegenpool als drager van de globalisatie zijn. We kunnen slechts vaststellen dat de EU akkoorden waartoe de lidstaten zich vandaag verplichten, niet uit een echte Europese soevereiniteit voortkomen (36).

Blijft nog de wereld van alledag, het lokale niveau, het enige waarop de politici de uitwerkingen van hun politiek nog kunnen erkennen. Tegenover de globalisering van het handelsverkeer, tegenover de wereldwijde verbreiding van symbolen, tegenover deze geweldige golf die alle verschillen en waarden wegspoelt, blijft nog de bijzonderheid van de verschijningsvormen over. Er blijven de talen, de culturen, een sociale binding die in het dagelijks leven met geduld opnieuw moeten worden opgebouwd.

Philippe ENGELHARD schrijft in dit verband dat “ de rehabilitatie van het politieke ooit een wederopbouw van het sociale en het culturele zal teweegbrengen, en omgekeerd. Vooropgesteld dat de cultuur niet als een statisch gegeven wordt beschouwd, maar als een scheppend, zinvol spanningsveld, als een verdieping van de kunst van het samenleven” (37). Recent merkte Jean BAUDRILLARD op, dat “elke cultuur, die naam waardig, zich in veralgemening verliest. Elke cultuur die zich te algemeen verbreidt, verliest haar bijzonderheid en sterft. Dat geldt voor die culturen die wij door gedwongen assimilatie vernietigd hebben, dat geldt echter ook voor onze cultuur met haar aanspraak op algemene geldigheid.” En hij voegt eraan toe: “Alles wat vandaag tot een evenement wordt, ontstaat tegen het algemene in, tegen deze abstracte universaliteit in” (38).

Wij roepen daarom op tot evenementen! Wij roepen op tot verzet tegen de abstracte universaliteit, die op het punt staat het echte leven te vermorzelen! Wij roepen op tot verzet tegen de macht van de wereldhypermarkt! Wij roepen op tot strijd tegen de globalisering, uit respect voor alle bijzonderheden en in het klare besef van onze eigen verscheidenheid. En we nemen onze hoed af voor al diegenen die verzet bieden en die op het gevaar dat de globalisering hun van hun werkelijke levenszin zal beroven nog met LEONIDAS VAN SPARTA kunnen antwoorden: “Kom ‘m maar halen!” (39)

Vertaling: Bert Van den Brande, Hanna Sygman